

Biblioteka
INCUS

TIM *press*

Biblioteka INCUS

Što je filozofija?
Lars Fr. H. Svendsen

Naslov izvornika
Hva er filosofi

© **Universitetsforlaget 2015**

© za hrvatsko izdanje:

TIM press d.o.o., Zagreb

Tel.: 01 611 97 13; Faks: 01 611 97 14;

E-mail: tim.press@tim-press.hr

www.tim-press.hr

Sva prava pridržana.

ISBN 978-953-8075-44-5

Objavljivanje ove knjige financijski je potpomogla
NORLA, Norwegian Literature Abroad.

Lars Fr. H. Svendsen

Što je filozofija?

S norveškoga preveo
Mišo Grundler

Zagreb, 2018.

Što je ustvari filozofija? [...] Filozofija nastoji pojmiti egzistenciju. [...] I što meni takva definicija znači? [...] Što to zapravo znači: pojmiti egzistenciju? [...] Što znači pojmiti ovaj stol – evo, dotičem ga i trljam – kog bi to vruga trebalo značiti!? – Ne mogu pojmiti ništa osim misli!

Hans Jæger: *Fra Kristiania-Bohêmen*
(*Od boema iz Kristianije*, 1885.)

SADRŽAJ

Uvod	7
I Filozofija i ne-filozofija	13
II Temelji filozofije	23
Potreba za sveobuhvatnim shvaćanjem	23
Polazište filozofije	25
Filozofske discipline	30
Filozofski „podaci“	31
Filozofija kao kritička praksa	34
III Filozofija i znanost	37
Filozofija kao izvor znanosti	37
Odnos filozofije i znanosti	40
Filozofija znanosti	44
Znanost kao ideologija	48
IV Filozofija i književnost	51
Filozofija kao književnost i književnost kao filozofija	52
Metaforičnost	54
Stil	55
Standardizacija	57
V Filozofija i povijest	59
Odnos filozofije prema vlastitoj povijesti	60
Okružje filozofije	62

Napreduje li filozofija?	65
Nužnost povijesti filozofije	67
Povijest filozofije kao autorefleksija	71
VI Kontinentalna i analitička filozofija	75
Nastanak razlike	76
Analitička filozofija	78
Kontinentalna filozofija	80
Nemogućnost određivanja jasne razlike	81
Raskid s metafizikom	85
Karikiranje	87
Dijalog	89
VII Perspektivizam i pluralizam u filozofiji	93
Uzroci filozofskog nesuglasja	93
Perspektivizam	95
Sistematika	99
Komplementarnost	102
Modusi refleksije	105
VIII Filozofija kao mudroslovlje	111
Filozofija i životna praksa	112
Dobar život	114
Moralna mudrost	117
IX Jadi profesionalne filozofije	121
Beznačajnost filozofije	122
Legitimitet	123
Povlačenje iz javnosti	125
Profesionalizacija	128
X Nastavak filozofije	133

UVOD

Filozofirati znači pokušavati shvatiti sama sebe. Filozofija nije tek puka potraga za znanjem kao izvanjskim entitetom; ona uključuje i suočavanje s vlastitim neznanjem te propitivanje sebe samih, toga u što vjerujemo i što jesmo. Ta osobna dimenzija filozofije bit će misao vodilja ove knjige. U nekim dijelovima knjige, ponajviše u početnim poglavljima, taj aspekt je u pozadini, a poslije je sve izraženiji. Smatram da je važno držati se razloga zbog kojih smo *počeli* s nečime – a to vrijedi i za filozofiju. Određena egzistencijalna pitanja razlog su za većinu ljudi, koji započnu studirati filozofiju, što su odabrali baviti se upravo njome. Tako je bilo i u mom slučaju. Na kraju tinejdžerske dobi bio sam prilično zbunjen i imao sam potrebu pronaći orijentir u životu. Smatrao sam da bi mi filozofija mogla pomoći. Moja se zbunjenost nije umanjila tijekom studija – naprotiv – ali već sam se bio navukao na filozofiju. Nisam mogao objasniti zašto, no promišljanje filozofskih pitanja pružalo mi je neviđeno zadovoljstvo. Nekoliko godina poslije filozofija je postala zanimanje od kojeg živim. Nešto se, međutim, po putu izgubilo. S vremenom, filozofija mi je sve manje bila zadovoljstvo, a sve je više postajala posao kao i svaki drugi. Filozofija je postala dosadna. Shvatio sam da problem nije u samoj filozofiji nego u *načinu* na koji se ja njome bavim. A na način

rada najviše je utjecalo to što sam postao profesionalni filozof. Kad sam doktorirao odlučio sam prestati se profesionalno baviti filozofijom kako bih provjerio hoće li mi ona opet biti radost. Ali nije ispalo tako. Napisao sam knjigu o dosadi koja me mučila i tako iskoristio filozofiju da svoj život tematiziram – sve u nadi da će tema biti važna i drugima. Pisanje te knjige vratilo je moju filozofiju u život – ponovno sam pronašao one egzistencijalne temelje zbog kojih sam deset godina prije upisao studij filozofije.

U profesionalnom filozofskom radu lako je iz vida izgubiti polazišnu točku. Problem je u tome što filozofija postane više-manje beskorisna i beživotna te se naposljetku u potpunosti posvećuje suptilnim raspravama o pitanjima koja nikome izvan uskog kruga profesionalnih filozofa nisu relevantna. Ova knjiga napisana je u uvjerenju da je filozofija važna *općeljudska* kategorija i da je preusmjeravanje k općeljudskoj dimenziji presudno želi li današnja filozofija biti relevantna.

Kad su me zatražili da napišem knjigu naslovljenu *Što je filozofija?*, entuzijastično sam prionuo poslu. O tom su pitanju razmišljali svi filozofi, a većina je poželjela o tome nešto napisati. Tog se je posla, uvjeren sam, najbolje primiti tek nakon dugogodišnjeg filozofskog iskustva. S druge strane, određeno poimanje biti filozofije uvijek je temelj osobnog bavljenja filozofijom, bez obzira na to na kojem smo stupnju razvoja, te je sasvim opravdano s tog aspekta pokušati to pomanje i objasniti. Kad sam od urednika dobio smjernice za knjigu – da ne treba biti dulja od stotinjak stranica i da mora biti pisana jednostavnim jezikom – zapitao sam se: Je li moguće kvalitetno obraditi tu temu u tako ograničenim okvirima?

Što je filozofija? nije pisana kao povijest filozofije i ne opisuje njen razvoj od antike do danas, ali sadrži elemente povijesti filozofije. Također, ona nije uvod u opću filozofiju. Knjiga koja služi kao uvod morala bi sadržavati detaljna objašnjenja različitih filozofskih disciplina kao što su metafizika, epistemologija, etika, estetika i logika. Bilo bi neozbiljno pokušati dati pregled tih područja u ovako ograničenim okvirima. Umjesto toga, u knjizi *Što je filozofija?* usredotočio sam se na iznošenje relativno sažetog i lako čitljivog pregleda različitih perspektiva o prirodi filozofije. Ova knjiga nije objektivna jer nije moguće dati objektivnan odgovor na pitanje što filozofija jest i što bi trebala biti. Svaka metafizika – poimanje biti, smisla i mogućnosti filozofije – odražava specifična filozofska shvaćanja pojedinca.

U ovoj knjizi nije moguće prikazati sve filozofske škole pa je zato ograničena na zapadnjačku tradiciju. Hegel piše da je „prava“ filozofija nastala u Grčkoj. Time je, uz ostalo, isključio indijske mislioce i njihovu filozofiju, koju svrstava pod religiju. Problem s takvim pogledom jest taj što ni u zapadnjačkoj tradiciji granica između religije i filozofije nije uvijek bila jasna. Ipak, jedno je ispravno u Hegelovu stavu. Pojam „filozofija“ je grčki i u početku je označavao određenu tradiciju koja je potekla iz antičke Grčke. Postoje i druge tradicije čija je potraga za mudrošću slična onoj u zapadnjačkoj filozofiji, no ne kanim raspravljati o odnosu zapadnjačke i istočnjačke filozofije niti govoriti o ikakvoj „filozofiji“ izvan zapadnjačke tradicije. Dakako, i pod pojmom „zapadnjačka filozofija“ kriju se različite tradicije koje su paralelne, one koje se križaju ili se jedna od druge udaljavaju itd. Budući da se sve pozivaju na grčko mislilaštvo kao povijesno ishodište, dovoljno su bliske da ih svrstamo pod zajedničku tradiciju. Ova knjiga k tome

ne nudi prikaz povijesti ideja, jer ne objašnjavam razvoj filozofije od antike do danas. Iako se uvelike pozivam na povijesno-filozofske izvore, knjiga donosi suvremenu perspektivu. Ipak, da bismo shvatili što filozofija danas *može i treba biti*, potrebno je znati što je *dosad bila*, jer u povijesti filozofije postoje alternative sadašnjoj filozofskoj praksi.

Ova knjiga, dakle, nije uvod u opću filozofiju, nego promišljanje kakva filozofija jest i kakva bi trebala biti. Podrazumijeva se da je namijenjena onima koji poznaju osnove filozofije. Iako sam se trudio da knjiga ne bude pisana stručnim stilom, nemoguće je bilo izbjeći ponešto stručne terminologije. Ova se knjiga može smatrati i svojevrsnim filozofskim vodičem. Kao i drugi vodiči, i ovaj sadrži određena imena. Svima koji su barem malo proučavali filozofiju – osobito noviju – većina tih imena bit će poznata. Ostalima savjetujem da se posluže filozofskim leksikonima.

Zbog ograničenog opsega knjige nije bilo moguće detaljno predstaviti različite škole misli i tradicije, poput Frankfurtske škole, škole s Cambridgea i oksfordske filozofije, no u jednom poglavlju obrađena je razlika između analitičke i kontinentalne filozofije jer one su imale – i još imaju – vodeću ulogu u novijoj, akademskoj filozofiji. U knjizi se neću baviti norveškom filozofijom jer ne postoji neka specifična norveška filozofija ili tradicija koja pridonosi iznalaženju odgovora na pitanje „Što je filozofija?“. Ne postoji neki zbornik povijesti norveške filozofije jer za povijest nema dovoljno materijala. Nije stoga slučajnost što norveški filozofi ne zauzimaju neku istaknutiju ulogu u šest svezaka knjige *Norsk idéhistorie* (Norveška povijest ideja), za razliku od domaćih filozofa u drugim nacionalnim izdanjima povijesti ideja. Norveška nije neka velesila na filozofskoj karti svijeta. Najveći je doprinos

norveške filozofije velik broj profesionalnih filozofa, što je posljedica velike potražnje za nastavnim osobljem s diplomom iz filozofije.

Nakon kraćeg pregleda različitih pristupa pitanju „Što je filozofija?“ (1. poglavlje), bavim se razlozima zbog kojih smo počeli filozofirati i analizom temelja na kojima filozofija počiva (2. poglavlje). Nadalje, raspravlja se o odnosu filozofije prema znanosti (3. poglavlje), književnosti (4. poglavlje) i odnosu filozofije prema vlastitoj povijesti (5. poglavlje). Poglavlje nakon toga donosi analizu razlika između kontinentalne i analitičke filozofije, koje su snažno utjecale na modernu filozofiju (6. poglavlje). U tih šest poglavlja uglavnom dajem opisni pregled inventara kojim filozofija raspolaže. Preostala poglavlja u većoj su mjeri normativna i subjektivna, jer u njima raspravljam o tome kakva bi po mojem mišljenju filozofija *trebala* biti. Za početak iznosim argumente s metafilozofskog stajališta koje se može opisati kao pragmatični pluralizam ili preskriptivizam (7. poglavlje). Nakon toga argumentiram zašto bi filozofija opet trebala postati *mudroslovlje* (8. poglavlje) i objašnjavam kako profesionalna filozofija ne uspijeva ostvariti taj ideal (9. poglavlje). Na kraju se ukratko osvrćem na to zašto filozofiju i dalje trebamo (10. poglavlje).

Kao i inače, zahvalnost dugujem prijateljima i kolegama koji su dali puno korisnih komentara na ovaj tekst. Najljepša hvala Anne Granberg, Øyvindu Rabbåsu, Ingrid Ugelvik, Knutu Ågotnesu i Knutu Olavu Åmås.

Dopunska literatura

Razni leksikoni:

Politikens filosofi leksikon [*Politikensov filozofski leksikon*] (Politikens forlag, Kopenhagen 1988.). Norveško izdanje: *Filosofileksikon* [*Filozofski leksikon*] (Zafari, Oslo 1996.).

The Oxford Companion to Philosophy [Oksfordski zbornik filozofije] (Oxford University Press, Oxford 1995.).

Concise Routledge Encyclopedia of Philosophy [Sažeta Routledgeova enciklopedija filozofije] (Routledge, London 1999.).

Routledge Encyclopedia of Philosophy [Routledgeova enciklopedija filozofije], 10. svezaka (Routledge, London 1999.).

Historisches Wörterbuch der Philosophie [Povijesni rječnik filozofije], 12. svezaka (Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1974.-).

Za tematski specifičnije leksikone preporučujem izdanja iz serije *Blackwell Companions to Philosophy* [*Blackwellovi priručnici filozofije*] (Blackwell, Oxford), koji sadrže sveske posvećene metafizici, etici, estetici itd. Oni se međusobno razlikuju, jer leksikonski prilozi duljinom jako variraju; neki svesci sastoje se od duljih članaka, dok su drugi mješavina dugih i kratkih.

Norveška filozofija:

Inga Bostad (ur.): *Filosofi på norsk* [*Filozofija na norveškom*], 2. svezak (Pax, Oslo 1995.).

Johnsen, Egil Børre i Trond Berg Eriksen (ur.): *Norsk litteraturhistorie. Sakprosa fra 1750 til 1995* [*Povijest norveške filozofije. Nefikcijska djela između 1750. i 1995.*], 2. svezak (Universitetsforlaget, Oslo 1998.). [Manji dijelovi povijesti norveške filozofije ukratko su objašnjeni u pojedinim člancima.]

Eriksen, Trond Berg i Øystein Sørensen (ur.): *Norsk idéhistorie* [*Norveška povijest ideja*], 6. svezak, (Aschehoug, Oslo 2001.-) [Ovo djelo donosi opsežan pregled povijesti mislilaštva u Norveškoj, no relativno slab naglasak stavlja na norveške filozofe.]

FILOZOFIJA I NE-FILOZOFIJA

Što je filozofija? Na to pitanje možemo dati niz različitih odgovora. Može se odgovoriti deskriptivno tako da sustavno opišemo kakvim se problemima filozofija bavila i još se bavi, to jest da damo pregled filozofskog pojmovlja. Može se odgovoriti sa znanstveno-sociološkog stajališta te opisati i analizirati područje zanimanja filozofije – koliko mi je poznato, takvo istraživanje nikad nije provedeno. Može se pokušati odgovoriti i davanjem primjera obrađivanja nekog filozofskog pitanja. A na to pitanje može se dati i normativan odgovor kakva filozofija *treba* biti.

Nijedna postojeća filozofija ne bi se trebala ograničavati time što je filozofija bila dosad. Ne treba se također ograničavati ni poimanjem filozofije iz određenog doba. Granice i metode filozofije kronično su problematične i uvijek su podložne izmjenama. Ne postoji neosporena filozofska tvrdnja ili sud. Ne postoje općeprihvaćene metode ni općeprihvaćeni autoriteti na koje se možemo pozvati. Baš sve, uključujući i samu opravdanost filozofije, podložno je raspravi. U Platonovu *Teetetu* Sokrat govori da nije svrha otkriti kakva sve znanja postoje nego utvrditi što znanje ustvari *jest*. Filozofija se uglavnom ne bavi pojedinačnim nego općim pojavama i postavlja pitanja kao što su „Što je stvar?“ ili „Što su osjećaji?“. Međutim, upravo je ta usredotočenost na opće često bila izložena kritikama: Wittgenstein smatra da je osnovni preduvjet filozofskog

istraživanja ispravan pristup fenomenima, a da nam u tome najveću zapreku stvara baš ta težnja prema općem. Zbog nje smo skloni zanemariti pojedinačne slučajeve iz kojih možemo učiti. U filozofiji se ništa ne može uzeti zdravo za gotovo, čak ni to što filozofija jest i što je njezin predmet proučavanja. Takoreći, „bit“ filozofije nikada se ne može potpuno razjasniti niti opisati – točnije rečeno, potrebno je neprestano propitivati što je svrha i značenje filozofije.

Pitanja „Što je matematika?“, „Što je fizika?“ i „Što je biologija?“ nisu matematička, fizička i biološka pitanja. Nije riječ o znanstvenim pitanjima, nego filozofskima. „Što je filozofija?“ također je filozofsko pitanje. Filozofija je stoga jedina disciplina koja je samoj sebi predmet proučavanja. Sve filozofije imaju metafizofoska svojstva, bilo implicitna ili eksplicitna, jer svako filozofsko djelovanje nužno počiva na nizu pretpostavki. Te pretpostavke mogu se tematizirati na metafizofoskoj razini. Svaka filozofija sadrži – makar implicitno – shvaćanje biti i svrhe filozofije. Neke to svedu na jednu jedinu karakteristiku ovisno o metodi (npr. jezičnoj analizi) ili određenom sadržaju, dok druge daju višestruk pogled. Unatoč tomu jasno je da svaka filozofija – eksplicitno ili implicitno – autorefleksivno onemogućuje neutralan odgovor na pitanje što filozofija jest ili što bi trebala biti.

Nemoguće je povući jasnu granicu između filozofije i ne-filozofije, a da se pritom ne čini nasilje nad samom filozofijom. Filozofija se, primjerice, ne može jasno odijeliti od znanosti s jedne i umjetnosti s druge strane. Dakako, u nekim filozofskim konceptima postoji takvo razgraničenje, no oni su u pravilu toliko uski da izostavljaju većinu bogatstva filozofije. Pojam „filozofija“ često se koristi u jasno definiranom smislu kada neka tradicija ili škola

misli želi prisvojiti taj pojam. Predstavnik jedne tradicije može reći da se filozof iz neke druge škole ne bavi „pravom filozofijom“ nego samo „empirijskom psihologijom“ ili „poviješću ideja“. Nema sažete definicije koja bi mogla obuhvatiti slojevitost filozofije. Moguće je dati opsežnu definiciju koja ne bi izostavila gotovo ništa, no takav opis bio bi problematičan jer se može iskoristiti u svakom pokušaju – s određenom dozom općenitosti – shvaćanja svijeta. Preciznije opisno svojstvo bilo bi da je filozofija razmišljanje o razmišljanju, to jest refleksija o vlastitim shvaćanjima. No ni takva definicija ne zadovoljava, jer mnoge filozofije ne opisuju samo naša *shvaćanja* raznih fenomena nego opisuju i same fenomene.

Pojam „filosofia“ dolazi od *filos* (prijatelj, prijateljski, biti drag, voljeti) i *sofia* (znanje, mudrost). Filozof je dakle prijatelj mudrosti. Pitagora je tvrdio da dok su drugi ljudi zauzeti stjecanjem časti i obavljanjem svakodnevnih zadaća, filozof traga za *istinom*. No i mnogi drugi koje ne smatramo filozofima tragaju za istinom, primjerice novinari ili policijski inspektori. Istina kao takva preširok je kriterij. Je li moguće da filozofi traže drukčiju istinu nego, primjerice, novinari? Tradicionalan odgovor glasio bi da filozof traga za istinom o nečemu „dubokom“; štoviše, nečemu vječnom i nepromjenjivom. No što je s nama koji ne vjerujemo u nepromjenjive, vječne istine i koji smo skeptični prema nečemu „dubokom“, jer težnja prema dubini obično znači ignoriranje onoga na površini – zar mi nismo filozofi? Ili, što je primjerice s Richardom Rortyjem, koji smatra da istina ustvari nije bitan aspekt filozofskog proučavanja te da je koncentriranje na istinu štetno zato što odvlači pozornost od važnijih ciljeva, kao što je doprinos međuljudskoj solidarnosti? Ili, uzmimo za primjer Stephena Sticha, koji je ustvrdio da od trenutka kada dobijemo jasan uvid u stanje